

УДК 341.176(4):327.8:(470+571):(1-651.1):341.64
DOI <https://doi.org/10.30970/PPS.2023.48.29>

ІНІЦІАТИВИ РАДИ ЄВРОПИ ЯК ПАН'ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ПОЛІТИЧНИЙ РЕСУРС ПРОТИДІЇ РОСІЙСЬКІЙ АГРЕСІЇ

Олена Єгорова, Андрій Бичковський

*Національний технічний університет «Дніпровська політехніка»,
кафедра історії та політичної теорії
просп. Д. Яворницького, 19, 49005, м. Дніпро, Україна*

Російське повномасштабне вторгнення в Україну торкається всіх об'єднаних європейським простором держав. Тому в сукупності численних виступів міждержавних об'єднань на підтримку України особливе місце належить Раді Європи як загальноєвропейській організації. Тож метою статті є розгляд ініціатив Ради Європи як пан'європейського політичного ресурсу протидії російській агресії у російсько-українській війні.

Розкрито, що Рада Європи вийшла з найбільшою кількістю заяв на підтримку України в період 24.02.2022 – 1.05.2023, втілених у рішеннях комітетів, конференцій, засідань ПАРЄ, політичних деклараціях, висновках експертів, меморандумах та планах дій. Серед ініціатив Ради Європи виявлені тематичні блоки: заяви-засудження російської агресії, заяви структур Ради Європи про відповідний напрям допомоги, документи про виключення РФ із Ради Європи, висновки про ситуацію на війні з висвітленням злочинів окупантів, декларації про порушення прав людей, з наголосом на порушенні прав дітей, рішення про запровадження міжнародного судочинства, резолюції стосовно закриття неба над Україною, безпеки на Запорізькій атомній станції, допомоги біженцям. З'ясовано, що ініціативи Ради Європи корелюються з міжнародним правом, Статутом ООН, Женевськими конвенціями і апелюють до компетенції Міжнародного кримінального суду, Міжнародного комітету Червоного Хреста щодо міжнародного звичаєвого гуманітарного права, Місії експертів ОБСЄ. Доведено, що ініціативи Ради Європи є своєчасним і системним реагуванням на прояви війни. Рада Європи виголошує ідею об'єднаних злочинів Росії на пострадянському просторі і спільно з міжнародними організаціями сприяє організації міжнародного судочинства над воєнними злочинцями. Ініціативи Ради Європи є важливим загальноєвропейським політичним ресурсом підтримки України в російсько-українській війні.

Ключові слова: Рада Європи, ПАРЄ, депортація українських дітей, міжнародне судочинство, воєнний трибунал, порушення суверенітету, російська агресія, російсько-українська війна.

Актуальність дослідження. Повномасштабне вторгнення Росії на територію України викликало суворе обурення цивілізованого світу. Колективний вимір цієї реакції може бути представлений численними багатосторонніми заявами різних міждержавних конфігурацій, починаючи від засуджень порушення агресором державного суверенітету і територіальної цілісності України від ООН та впливових, об'єднаних принципами демократії міжнародних об'єднань подібно до Європейського Союзу або Групи семи, до різних за кількістю складових і географічно віддалених від театру воєнних дій регіональних союзів.

В сукупності подібних виступів на особливу увагу заслуговують ініціативи Ради Європи (далі – РЕ) – міжнародної організації, яка об'єднує 46 країн європейської частини Євразії, що поділяють принципи верховенства права й гарантії своїм громадянам основних прав і свобод. Але Рада Європи є не тільки охоронницею демократичних цінностей. Ще Віденська декларація 1993 р. визначила її європейською політичною інституцією.

Представниця Ірландії в РЄ Фіона О'Лафлін (Fiona O'Loughlin) теж позиціонує її як політичне співтовариство, оскільки «Рада Європи займається справами, які мають найвищу політичну важливість для збереження миру та безпеки в державах-членах і Європі в цілому» [1, пар. 49].

Зв'язаність держав спільною географією обґрунтовує найвищу актуальність сьогоденної війни власне для Ради Європи як пан'європейського об'єднання і пояснює велику кількість ініціатив, що є відповідями на різні прояви російсько-української війни і потребують ретельної уваги дослідників.

Огляд публікацій. Надзвичайна важливість теми зумовлює появу в загальному історіографічному доробку великої кількості праць із різних аспектів військового протистояння навіть всупереч вузьким хронологічним рамкам досліджуваної проблематики, нижня межа якої веде відлік від 24 лютого 2022 р. Цей факт пояснює і невеликий за розміром формат розвідок, прикладами яких є статті докторів історичних наук: Павла Гай-Нижника – він виділяє етапи російсько-української війни [2], Валерія Смоля та Олексія Яся, які розглядають війну в світлі російських спроб перегляду світоустрою після колапсу Радянського Союзу [3]. Російсько-українську війну на тлі інформаційного фронту досліджує доктор політології Наталя Ніколаєнко [4], а в контексті соціально-економічних наслідків – дослідниця Юлія Чалюк [5].

Разом з тим з'явилися і дослідження чинника війни в політиці різних міждержавних об'єднань або окремих країн. Так, стаття професора Ігоря Тодорова, об'єднуючи події 2014 та 2022 рр., показує російську агресію в контексті безпекової ситуації в Центрально-Східній Європі (далі – ЦСЄ) [6]. У цей же період і також на тлі війни відображена еволюція взаємин України з ЄС доктором історичних наук Степаном Віднянським [7]. У визначеному контексті проблему досліджують політологи: Ірина Крупеня зосереджує увагу на країнах АСЕАН [8], Мирослава Лендбель вивчає Центральну Європу [9], Руслан Демчишак – ЦСЄ та ПСЄ (Південно-Східну Європу) [10] та історики: Тарас Білоус розглядає ЦСЄ [11], Інна Турянська – Литовську Республіку [12].

Але в сукупності матеріалів, присвячених визначенню політики країн в умовах війни, простежується більша увага до структур та ініціатив або Європейського Союзу, або окремих регіонів на кшталт країн ЦСЄ. В той час як кумулятивний ефект ініціатив Ради Європи залишається недооціненим дослідницькою увагою. На цей факт, хоча і в іншому контексті – у зв'язку з традицією політологів і юристів бачити перспективи нової об'єднаної Європи крізь призму розширення ЄС, – звертають увагу дослідники Василь Мармазов та Ігор Піляєв, хоча й підкреслюють, що «Рада Європи є справжньою матір'ю європейських інституцій» [13, пар 3]. Тож **метою даної статті** є огляд ініціатив Ради Європи як пан'європейського політичного ресурсу протидії російській агресії у російсько-українській війні.

Виклад основного матеріалу. Рада Європи та її структури: Комітет міністрів Ради Європи, Парламентська асамблея Ради Європи (далі – ПАРЄ), Венеційська комісія, Конгрес місцевих та регіональних влад виступили з великою кількістю ініціатив на підтримку України, відображених у численних документах, що характеризуються об'єктивним відтворенням подій війни, чітким окресленням пов'язаних із російським вторгненням кола проблем, визначенням напрямків і пропозицій допомоги Україні. Серед розміщених на сайті Міністерства Закордонних справ України заяв різних міждержавних об'єднань, що висловилися на підтримку нашої держави в період з 24-го лютого 2022 р. по 1 травня 2023 р., знаходимо 80 позицій Ради Європи, представлених резолюціями лідерів Європи, рішеннями комітетів та конференцій, політичними деклараціями щодо ситуації в Україні, висновками засідань ПАРЄ, висновками консультативних груп експертів, меморандумами

та планами дій. Вони відображують перебіг реагування Європи на події повномасштабної війни, втілене в численних ініціативах протидії агресору. Для порівняння за цей же період кількість документів від Європейського Союзу дорівнює 72, від ООН – 31, від Групи Семи – 51, від НАТО – 11 [14].

Першою реакцією Ради Європи на вторгнення Росії на територію України стала заява Міністра закордонних справ і міжнародного співробітництва Італії, Голови Комітету міністрів Ради Європи Луїджі Ді Майо від 24 лютого 2022 р., де з огляду на повноваження очільника він висловився з осудом російської військової агресії та засвідчив підтримку українському народу. За цим у той же день послідував вже колективний документ «Ситуація в Україні: Рішення Комітету міністрів Ради Європи», в якому найсуворіше засуджено і збройний напад, і визнання Росією українських Донецької і Луганської областей як незалежних, і наголошено прихильність суверенітету та територіальній цілісності України в межах міжнародно визнаних кордонів [15].

Враховуючи кількісне представництво країн у Раді Європи, цей документ можна вважати першим найбільш масштабним волевиявленням міждержавного об'єднання у засудженні агресора, адже Резолюція Генеральної Асамблеї ООН «Агресія проти України» в силу об'єктивної інституційної неповороткості була прийнята лише 2 березня 2022 р. Також 24-го лютого 2022 р. своє засудження російській військовій агресії висловили Генеральний секретар РЄ Марія Пейчинович-Бурич, Консультативна рада у справах молоді РЄ та Конференція неурядових організацій.

Вже на початку війни Рада Європи активізує наявний арсенал ресурсів для допомоги Україні. 1 березня 2022 р. Банк розвитку РЄ як головний інструмент політики солідарності в Європі робить «Заяву щодо України», де засвідчує підтримку країнам-членам відповідно до свого «історичного мандату надавати допомогу біженцям, мігрантам і переміщеним особам», 22 березня анонсує постанову «Про затвердження п'яти додаткових грантів на загальну суму майже 2,6 мільйона євро, щоб допомогти своїм країнам-членам впоратися з масовим переміщенням громадян з України», а 11 травня заявляє про «Виділення ~2 млн євро на допомогу біженцям з України в Болгарії, Естонії, Литві та Республіці Молдова». В перші місяці війни також постало питання про механізм залучення матеріальних ресурсів країни-агресора та використання конфіскованих через систему адресних санкцій щодо громадян та державних підприємств Росії активів, міркування про що були викладені в Резолюції «Як використати конфісковані злочинні активи з користю?» від 27 квітня 2022 р. [14].

Масштаб російського наступу і непрогнозованість подій на фронті перших тижнів війни тримали країни цивілізованого світу і, особливо, європейський простір у стані постійної напруги і зумовили підвищену активність Ради Європи в створенні документальної бази колективної реакції на саме вторгнення і на характер воєнних дій. Вже тоді було очевидним, що Росія грубо порушує визначені Женевськими конвенціями норми гуманного ставлення під час війни. У «Спільній заяві лідерів Ради Європи щодо агресії Російської Федерації проти України» від 8 березня 2022 р. сформульована вимога припинити військові атаки на цивільних і цивільні об'єкти, забезпечити безпеку медустанов та медичний персонал, забезпечити доступ цивільного населення до безпечних евакуаційних маршрутів, медицини, їжі, прохід гуманітарної допомоги та рух співробітників гуманітарної інфраструктури [16].

Документ Комітету міністрів Ради Європи «Наслідки агресії Російської Федерації проти України» від 10 березня 2022 р., прийнятий спільно з ПАРЄ, фіксує злочинний характер ведення агресором війни, наголошує рішучість йому протидіяти і прагне донести

колективний європейський осуд широкій громадськості. В свою чергу, Парламентська Асамблея теж виходить із багатьма ініціативами, серед яких виділяється Висновок 300 «Наслідки агресії Російської Федерації проти України» від 15 березня 2022 р., де сказано про відверту загрозу безпеці в Європі від керівництва РФ, яке йде шляхом, що також «включає акт військової агресії проти Республіки Молдова і, зокрема, окупацію її Придністровського регіону, акт військової агресії проти Грузії та наступну окупацію двох її регіонів у 2008 році, незаконну анексію Криму та роль Російської Федерації у східній Україні, яка завершилася незаконним визнанням самопроголошених Донецької та Луганської республік «незалежними державами»» [17, параг. 5].

На наш погляд, документ, об'єднуючи в єдине ціле розв'язані і підтримувані військовою присутністю Росії конфлікти і війни на пострадянському просторі, з одного боку, є політично потужним, адже запускає в публічний простір посил на недооцінені раніше масштаби імперських зазіхань РФ, а з іншого, – зорієнтований на майбутнє, бо є демонстрацією колективної готовності Європи підтримувати, принаймні на рівні політичної риторики, подальше звільнення згаданих територій від агресора.

Увага документу прикута і до масштабу наслідків війни вже на березень 2022 року, в тому числі до тисяч жертв серед цивільного населення, переміщення мільйонів людей і спустошення країни. Офіційні дані говорять про найбільший потік біженців у Європі з часів Другої світової війни: «наразі Польща прийняла 1700000 біженців, Угорщина 250000, Республіка Молдова 330000, Румунія 415000 і Словацька Республіка 200000» [17, параг. 9]. Окрім цього, Висновок містить формулювання, що «Росія не може бути державою-членом Ради Європи». Представники Парламентської асамблеї повністю підтримали документ, віддавши 216 голосів «за» і жодного голосу «проти».

Демонстрація агресором намірів продовжувати війну та злочинний характер її ведення зміцнюють рішучість європейського політикуму перейти до обмеження участі РФ у структурах Ради Європи. Реалізація прагнень втілилися в низці поступових процедурних кроків, які спочатку призупинили право Російської Федерації на представництво, обгрунтоване порушенням нею Статуту Ради Європи (Рішення Комітету міністрів від 25 лютого та 2 березня 2022 р.). А вже 15 березня Голова Комітету міністрів Ради Європи Луїджі Ді Майо, голова Парламентської асамблеї Ради Європи Тіні Кокс та Генеральний секретар Ради Європи Марія Пейчинович Бурич зробили заяву щодо виключення Російської Федерації з Ради Європи. Наступного дня Комітет міністрів РЄ ухвалив Резолюцію «Російська Федерація припиняє бути членом Ради Європи з 16 березня 2022 р. [18].

Вже 17-го березня на засіданні Комітету міністрів Ради Європи було ухвалено взаємопов'язане за логікою Рішення «Відносини між Радою Європи та Білоруссю». Воно призупиняє права Білорусі – країни, що активно підтримує агресію Росії проти України, – брати участь як спостерігач або в будь-якій іншій якості в засіданнях і діяльності Комітету міністрів, Конгресу місцевих і регіональних влад або в будь-яких допоміжних органах чи органах Ради Європи, а також призупинити право представництва Білорусі в GRECO – антикорупційній моніторинговій структурі РЄ [14].

Завершальним кроком на цьому шляху є Резолюція від 23 березня 2022 р. «Про правові та фінансові наслідки припинення членства Російської Федерації в Раді Європи», яка констатує перелік установ, де припиняється членство РФ: Група міжнародного співробітництва у боротьбі проти зловживання наркотиками та їх незаконного обігу (Група Помпиду), Група співробітництва із запобігання, захисту від та організації надання допомоги під час великих природних і техногенних катастроф (EUR-OPA), Європейський фонд підтримки спільного виробництва та розповсюдження творчих кінематографічних

та аудіовізуальних творів "Eurimages"; розширені часткові угоди: про спорт (EPAS), про культурні маршрути та інші. Також РФ припиняє членство в Європейській комісії за демократію через право (Венеціанська комісія), угоді Групи держав проти корупції (GRECO), а з 16 вересня 2022 року – припиняє бути Високою Договірною Стороною Європейської конвенції з прав людини [19].

Розповсюдженою формою засудження дій РФ та характеристики перебігу війни стали заяви з формулюванням «Наслідки агресії РФ в Україні». Так, «Декларація про наслідки агресії Російської Федерації для дітей в Україні» (06.04.2022) привертає увагу до дітей, які «стали жертвами нападів на їхні будинки, школи, дитячі садки, лікарні, дитячі будинки, заклади опіки. Діти були вбиті та покалічені, сотні були поранені, а мільйони були змушені покинути свої домівки..... Шляхи евакуації не є безпечними і навмисно обстрілюються..... Ми особливо стурбовані долею понад 100 тисяч дітей-сиріт, серед яких багато дітей-інвалідів» [20, пар. 3]. До подібних документів можна віднести Резолюцію «Наслідки триваючої агресії Російської Федерації проти України: роль та реакція Ради Європи» (27.04.2022), Рішення Комітету міністрів РЄ «Наслідки агресії Російської Федерації проти України – відповідальність за міжнародні злочини» (15.09.2022) та інші.

Упродовж березня 2022 р. відбувається звільнення Українськими збройними силами північних регіонів України, що викриває наслідки російської окупації. Світовій громадськості стають відомими масове жорстоке поводження з місцевим населенням, навмисне руйнування цивільної інфраструктури та системне мародерство з боку військових РФ. Українська правоохоронна система разом із представниками міжнародних правоохоронних інституцій починає документальну фіксацію злочинів армії-агресора на території України, що формує базу для висунення звинувачень і організації легітимного міжнародного судочинства.

Засновуючись на сукупності зібраних матеріалів, Рада Європи виходить із кількох ініціативами. 28 квітня 2022 р. з'являється Резолюція РЄ «Агресія Російської Федерації проти України: забезпечення відповідальності за серйозні порушення міжнародного гуманітарного права та інші міжнародні злочини». Документ привертає увагу до знаряддя виправдання агресії – ідеології «русского міра» – та засуджує звірства проти цивільного населення, що вчинили росіяни, в тому числі використання звалтувань і тортур як засобів війни, і повідомляє про ініціативу провідних політиків, науковців та правозахисників створити спеціальний міжнародний кримінальний трибунал для переслідування злочину агресії [21, пар. 4-5,8].

«Політична декларація Ради Європи на Міністерській конференції України з питань відповідальності», прийнята 15 липня 2022 р. в Гаазі (Нідерланди), акцентує увагу на потребі розслідування та покарання міжнародних злочинів відповідно до міжнародних стандартів правосуддя і наголошує швидкі та суттєві кроки, які вже були зроблені для цього Генеральною прокуратурою України (ГПУ), Офісом прокурора Міжнародного кримінального суду (МКС), Європейським Союзом, Радою ООН з прав людини з її Слідчою комісією, Механізмом моніторингу прав людини ООН в Україні, Організацією з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ), Міжнародною комісією з питань зниклих безвісти, Радою Європи, широким міжнародним представництвом та національними органами держав. Також відзначається передача Прокурору МКС даних про поточну ситуацію в Україні від 43 держав-учасниць Римського статуту [22, пар. 7-8].

Вже наприкінці літа 2022 р. все більш очевидними стають перемоги Збройних сил України на полі бою. З метою встигнути «застовбити» приналежність земель політичним рішенням Росія звертається до одного зі звичних для неї засобів гібридної війни – 23–27 вересня

2022 р. ватажки «ДНР», «ЛНР» та окупаційна влада Запорізької та Херсонської областей проводять псевдореферендуми про приєднання до Російської Федерації. Їх метою є оголосити політичне рішення про належність територій, звільнення яких українською армією, з точки зору законодавства Росії, буде розглядатись як напад на неї у разі, якщо керівництво РФ не спростує таку претензію. Цим, звісно, закладається міна уповільненої дії на майбутнє, на той момент, коли Українська держава звільнить свої землі від загарбника, і політичне рішення Росії про відмову від подібних зазіхань буде обов'язковим.

30 вересня 2022 р. лідери Ради Європи виступили із засудженням незаконної анексії окупованих територій України, зазначивши, що «Примусова зміна міжнародних кордонів за рахунок іншої суверенної держави та так звані «референдуми», що передували цьому, є грубим порушенням міжнародного права і не можуть бути визнані» [23]. Очевидним у цьому та інших документах РЄ є не тільки об'єктивне висвітлення ситуації, але й вивірене та узгоджене формулювання намічених заходів допомоги українцям. Серед іншого це й питання захисту території, в тому числі повітряного простору, забезпечення ефективної роботи гуманітарних коридорів, створення схеми для полегшення доступу до своїх територій та надання статусу захисту особам, які тікають від війни в Україні, підтримка країн, які прийняли найбільше біженців та багато іншого.

В межах Ради Європи були зроблені заяви від різних структурних підрозділів, що опікуються певними напрямками діяльності. Документи Групи експертів з протидії торгівлі людьми (ГРЕТА), Керівного комітету з питань антидискримінації, різноманітності та інклюзії (CDADI), Керівного комітету з питань освіти (CDEDU), Комітету ПАРЕ з питань міграції, Ланцаротського комітету, Конференції міністрів культури РЄ, Спільної ради у справах молоді (СМЈ), Європейської комісії проти расизму та нетерпимості, Консультативної групи експертів РЄ, Консультативного комітету щодо Рамкової конвенції РЄ про захист національних меншин стосувались проблем з протидії торгівлі людьми, захисту біженців, питань наслідків для освіти, захисту дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства, депортації та насильницького переміщення українських дітей та інших цивільних осіб до Російської Федерації або на тимчасово окуповані території України та інших питань [14].

На своєму рівні підтримку організував і Конгрес місцевих і регіональних влад РЄ, який 28 березня 2022 р. запустив нову платформу Cities4Cities для пошуку партнерів для підтримки українських місцевих та регіональних органів влади, 19 квітня 2023 р. уклав Меморандум про взаєморозуміння з Асоціацією міст України. Готовність «підтримати ініціативу надання скоординованої політичної, фінансової, експертної та технічної допомоги для післявоєнної відбудови українських громад і регіонів» було озвучено «Декларацією Міжнародного саміту міст і регіонів» 20 квітня 2023 р.» [24].

Узагальненим відтворенням ситуації російсько-української війни за 8 місяців стала Резолюція ПАРЕ «Подальша ескалація агресії Російської Федерації проти України» від 13 жовтня 2022 р., де перераховані такі злочини агресора, як псевдореферендуми, раніше анексований Крим, незаконна окупація та мілітаризація Запорізької АЕС, чим керівництво Російської Федерації посилює загрози ядерної війни, руйнування українських міст, гибель людей, масовані ракетні удари. Разом з тим у документі висловлена підтримка прийнятій 12 жовтня 2022 р. Резолюції Генеральної Асамблеї ООН «Територіальна цілісність України: захист принципів Статуту ООН» та міститься заклик до ОБСЄ продовжувати оцінювати скоєні агресором в Україні порушення міжнародного гуманітарного права, військові злочини та злочини проти людяності, агресію Російської Федерації проти Грузії та Республіки Молдова [25].

В сукупності пов'язаних з реагуванням на війну ініціатив Ради Європи можна виділити окрему категорію документів з фокусом на захисті прав людини. Назви ухвалених документів говорять самі за себе: Рекомендація Комітету міністрів РЄ «Про захист прав жінок і дівчат з числа мігрантів, біженців та шукачів притулку» (20.05.2022), доповіді щодо ситуації з правами людини в тимчасово окупованій Автономній Республіці Крим (4.05.2022, 15–16.06.2022, 13.04.2023, 18.04.2023), Резолюція «Захист та альтернативний догляд для дітей мігрантів та біженців без супроводу дорослих та розлучених з сім'єю» (22.06.2022 р.) та багато інших [14].

Узагальнюючим документом правозахисного спрямування є «Меморандум про наслідки війни в Україні від Комісара Ради Європи з прав людини» від 8 липня 2022 р. Документ засновано на роботі з моніторингу дотримання прав людини, проведеної Комісаром Дунею Міятович (в т.ч. під час візиту в Україну 2–7 травня 2022 року) у відповідь на збройний напад Російської Федерації на Україну. Меморандум представляє собою розлогу доповідь зі згрупованими за розрядами кейсами порушень прав, характеристика яких здійснена на основі фактів, зафіксованих міжнародно узгодженими процедурами. Висновки зроблені з урахуванням даних Управління Верховного комісара ООН з прав людини, Місії експертів ОБСЄ, бази даних Міжнародного комітету Червоного Хреста щодо міжнародного звичаєвого гуманітарного права, міжнародних неурядових організацій тощо.

Окрема частина документу стосується механізму відповідальності: охарактеризовано створене міжнародною спільнотою законодавче підґрунтя для притягнення до відповідальності, проаналізовані позитивні моменти та питання для вдосконалення в українському законодавстві з метою приведення судової системи у відповідність з міжнародними стандартами для реалізації ідеї невідворотності покарання. У документі згадані ініціативи створення спеціального міжнародного трибуналу, який би зосередився власне на злочині агресії, та ініціатива «Розірвати порочне коло безкарності Росії за її військові злочини», також відома як ініціатива «Трибунал для Путіна» [26, с. 19].

Останній присвячений російсько-українській війні документ Ради Європи у 2022 році датований 14 грудня. План дій для України на 2023–2026 рр. «Стійкість, відновлення та реконструкція» є узгоджений з вищим політичним керівництвом України і заснований на бажанні громадян відновити країну. Серед напрямків відновлення зазначені права людини, верховенство права, демократія [14].

У 2023 р. російсько-українська війна залишається на перших позиціях повістки Ради Європи. 23 січня розпочала роботу зимова сесія ПАРЄ, де 24 січня 2023 року були прийняті «Рекомендації щодо Саміту Ради Європи в Рейк'явіку: Об'єднані навколо цінностей перед обличчям надзвичайних викликів». Документ, який розпочинає підготовку до саміту вищого політичного керівництва держав РЄ у травні 2023 р., теж проникнутий риторикою підтримки України, але є цікавим, з точки зору, процесу його прийняття. Так, у його початковій версії перший абзац містив фразу: «тривала та жорстока агресія Російської Федерації проти України є образою для всіх принципів, які відстоює Рада Європи, та основ європейської багатосторонньої архітектури, яка була побудована, щоб уникнути повторення звірств Другої світової війни». Дев'ятою поправкою абзац запропонували доповнити формулюванням: «Повномасштабна військова агресія Росії проти Грузії у 2008 році та подальша окупація регіонів Грузії є частиною тієї ж агресивної політики, яка грубо порушує фундаментальні принципи та норми міжнародного права та заснований на правилах міжнародний порядок». Ця поправка була подана на розгляд делегацією Грузії в ПАРЄ, до якої входять грузинські парламентарії від правлячої (Іраклій Чиковані, Арчіл

Талаквандзе, Хатія Цілоسانی, Ека Сепашвілі) та опозиційної (Леван Йоселіані, Хатія Деканоїдзе) політичних сил, і в такому вигляді була ухвалена зібранням [27].

З початку 2023 року у зоні підвищеної уваги Ради Європи залишається тема прав людини, що зумовлено наближенням річниці російського вторгнення і потребою переосмислити і узагальнити комплекс проблем війни. 24 січня ПАРЄ ухвалює Резолюцію «Сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом», яка наголошує злочини, вчинені російськими військовими проти цивільного населення України та українських військовополонених. Поряд із оприлюдненням фактів про фіксацію подібних випадків у різних областях України документ містить тлумачення подібної поведінки: «Сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом, є воєнним злочином у міжнародному праві, може бути конститутивним елементом геноциду та, безперечно, використовується як засіб етнічної чистки або для непоправної шкоди репродуктивному циклу «ворога», або для повторного заселення регіонів «справжньою кров'ю» майбутнього завойовника» [28].

Окрім мети інформування широкої громадськості про скоєні масові злочини та консолідації європейців у протистоянні агресору, пан'європейська спільнота поступово й неухильно продовжує готувати підґрунтя для активації механізму притягнення винних до відповідальності міжнародною судовою інституцією. Присвяченою цій справі є Резолюція «Правові та правозахисні аспекти агресії Російської Федерації проти України» (від 26.01.2023), яка закликає країни-члени і країни-спостерігачі Ради Європи «створити спеціальний міжнародний кримінальний трибунал для злочину агресії проти України, який має бути схвалений і підтриманий якомога більшою кількістю держав і міжнародних організацій, і, зокрема, Генеральною Асамблеєю ООН» [29]. Акцент на необхідності розвитку міжнародного центру з переслідування злочинів агресії проти України (ІСРА) у Гаазі містяться в Рішенні Комітету міністрів Ради Європи «Наслідки агресії Російської Федерації проти України» від 24.02.2023 [14].

Особливе значення в правозахисній роботі Ради Європи відводиться питанням незаконного переміщення російською владою дітей з окупованих територій або в Росію, або на інші, поки ще не звільнені Україною окуповані території. Документами, що піднімають тему порушених прав дітей на освіту, охорону здоров'я, підтримання контакту з батьками та право на життя, є Декларація лідерів РЄ «Жорстока агресія проти України: рік потому» (від 23.02.2023 р.), Декларація Конференції Неурядових організацій РЄ «Необхідно поважати основні права українських дітей» (від 24.02.2023 р.), Заява Комісара РЄ з прав людини: «Потрібні термінові дії для воз'єднання українських дітей, переселених до Росії та на окуповані Росією території, зі своїми сім'ями» (від 06.03.2023) [14].

Детально розробленим документом зазначеного напрямку є Резолюція ПАРЄ «Депортації та насильницькі переміщення українських дітей та інших цивільних осіб до Російської Федерації або на тимчасово окуповані території України: створення умов для їхнього безпечного повернення, припинення цих злочинів та покарання винних» (від 27.04.2023). В документі відтворено вже кумулятивний ефект реагування на цей тип злочинів і зазначено, що ООН, Рада Європи, Європейський парламент та ОБСЄ рішуче засудили практику насильницького переміщення та депортації цивільних осіб, зокрема дітей, Російською Федерацією. В Резолюції визнається складність визначення масштабів подібної злочинної практики та встановлення поточного місцезнаходження жертв через об'єктивні причини, але зазначено, що українська сторона змогла зібрати звіти про «понад 19384 дітей, класифікованих як «депортовані» до РФ» [30, с. 2].

Серед порушених прав виокремлюється й право на збереження своєї особистості, визначеного Конвенцією про права дитини (стаття 8) ООН, що в контексті

російсько-української війни пов'язано з практикою примусового прийняття громадянства РФ та влаштування дітей на виховання в сім'ї громадян цієї країни. Ідейною кульмінацією тексту є те, що «Асамблея вітає рішення Міжнародного кримінального суду від 17 березня 2023 року видати ордери на арешт президента Російської Федерації Володимира Путіна та російського уповноваженого з прав дитини Марії Львової-Белової за військові злочини у незаконній депортації та передачі дітей» [30, с. 3].

Важливою ініціативою Ради Європи як пан'європейської політичної інституції, що підтримує український опір армії-злочинниці, став і Саміт РЄ 16-17 травня 2023 р. у Рейк'явіку. На ньому було оголошено домовленість про реєстр втрат та руйнувань, що визначатиме суму компенсацій з боку Росії для українців, й ухвалено Рейк'явіцьку декларацію, яка засвідчила подальшу згуртованість країн у протистоянні російській агресії та єдність у повній підтримці України.

Таким чином, ініціативи Ради Європи є потужним, охоплюючим європейський простір, політичним ресурсом протидії російській агресії у російсько-українській війні. РЄ стала спільнотою з найбільшим представництвом країн, що першою виступила з засудженням військового вторгнення Росії на територію України, та найбільшою кількістю заяв на підтримку України в період 24.02.2022 – 1.05.2023 порівняно з іншими міжнародними організаціями – ООН, ЄС, НАТО, ОБСЄ, Групою Семи. Ініціативи втілювалися в різні форми висловлення солідарності в спільних заявах лідерів Європи, рішеннях комітетів та конференцій, політичних деклараціях щодо ситуації в Україні, висновках засідань ПАРЕ, висновках консультативних груп експертів, меморандумах та планах дій. Документи характеризуються об'єктивними формулюваннями у відображенні подій війни, чітким окресленням пов'язаних із російським вторгненням кола проблем, визначенням напрямків і пропозицій допомоги Україні.

Ініціативи Ради Європи із засудження розв'язаної Росією війни корелюються із загальновизнаними міжнародними нормами взаємодії в сучасному світі – міжнародним правом, Статутом ООН, Женевськими конвенціями, – і за потреби в компетенції спеціалізованого характеру – апелюють до установ спеціального призначення, як-от: Міжнародного кримінального суду, Міжнародного комітету Червоного Хреста щодо міжнародного звичаєвого гуманітарного права, Місії експертів ОБСЄ тощо.

В загальній сукупності ініціатив Ради Європи можна виділити наступні тематичні блоки: заяви-засудження самого факту російської агресії, заяви афілійованих з Радою Європи структур про відповідний напрям допомоги, документи, спрямовані на виключення РФ із Ради Європи через порушення її засадничих принципів та призупинення членства Білорусі як країни, що активно сприяє агресорові, характеристики перебігу війни з висвітленням злочинів окупантів по відношенню до місцевого населення та українських військовополонених, декларації про порушення прав людей, з особливим наголосом на порушенні прав дітей, резолюції про запровадження відповідно до міжнародно визнаних світових стандартів системи судочинства, заяви загального характеру з оглядом різних проблем, серед яких питання закриття неба над Україною, безпеки на Запорізькій атомній станції, допомоги біженцям.

Документи Ради Європи є своєчасними, втіленими в колективних рішеннях відповідями на різні прояви війни – від найбільш болючих проблем воєнного, економічного, політичного, гуманітарного, правозахисного характеру, з якими стикається Україна, – до викликів для самої Європи, пов'язаних з її проукраїнською позицією. Рада Європи координує та спрямовує зусилля європейського простору. Вона інформує широку світову громадськість про війну крізь призму як загальних засуджень вторгнення та висловлення солідарності з народом України, так і інформаційних текстів, заснованих на ретельному

зборі даних фахівцями відповідного профілю. Разом з тим вона є політичним рупором, що зі своїх трибун виголошує ідею об'єднаних злочинів Росії на пострадянському просторі, подаючи їх як неомперські амбіції Російської Федерації, і спільно з іншими міжнародними організаціями сприяє організації легітимного міжнародного судочинства над вищим політичним керівництвом та іншими воєнними злочинцями країни-агресора. Ініціативи Ради Європи є важливим загальноєвропейським політичним ресурсом європейської підтримки України в російсько-українській війні.

Список використаної літератури

1. O'Loughlin, Fiona. (2023). Report at the Reykjavik Summit of the Council of Europe: United around values in the face of extraordinary challenges. PACE. URL: <https://pace.coe.int/en/files/31483/html>
2. Гай-Нижник Павло. Російсько-українська війна – війна за життя (2014–2022 рр.): періодизація. *Українознавство*. 2022. №1 (82). С. 51-76.
3. Смолій В.А., Ясь О.В. Сучасна російсько-українська війна у світлі постколоніалізму. *Вісник НАН України*. 2022. №6. С. 3-16.
4. Ніколаєнко Наталя. Інформаційний фронт російсько-української гібридної війни. *Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії*. 2022. №1 (12). С. 45-54.
5. Чалюк Юлія. Глобальні соціально-економічні наслідки російсько-української війни. *Economy and Society*. 2022. №37.
6. Тодоров І.Я. Безпековий вимір міжнародних відносин в Східній та Центральній Європі в контексті російської агресії. *Політичне життя*. 2022. №1. С. 138-144.
7. Віднянський Степан. Україна – Європейський Союз: новий етап взаємовідносин в умовах російсько-української війни 2014–2022 рр. *Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки*. 2022. Вип. 31, Київ: Ін-т історії України НАН. С. 10-37.
8. Крупеня І. М. Політика країн АСЕАН щодо України в контексті повномасштабного вторгнення Російської Федерації. *Вісник НТУУ «КПІ»*. 2022. Випуск 4(56). С. 43-49.
9. Лендьял М. О. Регіональна стійкість Центральної Європи у контексті нового етапу російсько-української війни. *Матеріали VII Міжн. наук.-практ. конф. м. Ужгород, 23 верес. 2022*. С. 20-25.
10. Демчишак Руслан. Російсько-українська війна як фактор геополітичного позиціонування регіону ЦСЄ та ПСЄ. *Вісник Львівського університету*. 2022. Вип. 43. С. 247-254.
11. Білоус Тарас. Трагедія Східної Європи. Як розподіл на сфери впливу посилює реакцію. *Журнал соціальної критики «Спільне»*. 2022. 11 квіт. URL: <https://commons.com.ua/uk/tragediya-shidnoyi-yevropi-i-sfery-vplyvu/>
12. Туряниця І.А. Аналіз ключових аспектів міжнародної політики Литви щодо підтримки України на фоні повномасштабного вторгнення Росії у 2022 році. *Регіональні студії*. (2023). №32 С. 146-151.
13. Мармазов Василь, Піляєв Ігор. Велике майбутнє великої Європи: чи скористається Україна перевагами нового європейського порядку? *Політика і час*. 2000. №11.
14. Багатосторонні заяви на підтримку України. (2023, 1 трав.). Міністерство закордонних справ України. URL: <https://mfa.gov.ua/bagatostoronni-zayavi-na-pidtrimku-ukrayini>
15. Situation in Ukraine. Decision of Cabinet of Ministers of Council of Europe (2022, February 24). Council of Europe. URL: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=0900001680a5a1f1
16. Council of Europe leaders condemn the illegal annexation of occupied territories of Ukraine (2022, September 30). Council of Europe. URL: https://search.coe.int/directorate_of_communications/Pages/result_details.aspx?ObjectID=0900001680a85130

17. Consequences of the Russian Federation's aggression against Ukraine. Opinion 300 (2022, March 15). PACE. URL: <https://pace.coe.int/en/files/29885/html>
18. Resolution CM/Res(2022)2 on the cessation of the membership of the Russian Federation to the Council of Europe (2022, March 16). Council of Europe. URL: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=0900001680a5da51
19. Resolution CM/Res(2022)3 on legal and financial consequences of the cessation of membership of the Russian Federation in the Council of Europe (2022, March 23). Council of Europe. URL: https://search.coe.int/cm/pages/result_details.aspx?objectid=0900001680a5ee2f
20. Declaration on the consequences of the aggression of the Russian Federation for the children in Ukraine (2022, April 6) Council of Europe. URL: <https://rm.coe.int/declaration-on-the-consequences-of-the-aggression-of-the-russian-feder/1680a61b56>
21. The Russian Federation's aggression against Ukraine: ensuring accountability for serious violations of international humanitarian law and other international crimes (2022, April 28). PACE. URL: <https://pace.coe.int/en/files/30024/html>
22. Political Declaration of the Ministerial Ukraine Accountability Conference (2022, July 14). Government of Netherlands. URL: [file:///C:/Users/User/Downloads/Political+Declaration+of+the+Ministerial+Ukraine+Accountability+Conference%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/User/Downloads/Political+Declaration+of+the+Ministerial+Ukraine+Accountability+Conference%20(2).pdf)
23. Council of Europe leaders make joint statement on the aggression of the Russian Federation against Ukraine (2022, March 8). Council of Europe. URL: <https://www.coe.int/en/web/portal/-/council-of-europe-leaders-make-joint-statement-on-the-aggression-of-the-russian-federation-against-ukraine>
24. Declaration of International Summit of Cities and Regions (2023, April 20). President of Ukraine Official site. URL: <https://www.president.gov.ua/en/news/deklaraciya-mizhnarodnogo-samitu-mist-ta-regioniv-82381>
25. Further escalation in the Russian Federation's aggression against Ukraine (2022, October 13). PACE. URL: <https://pace.coe.int/en/files/31390/html>
26. Memorandum on the human rights consequences of the war in Ukraine (2022, July 8). Council of Europe Commissioner for Human Rights URL: <https://rm.coe.int/memorandum-on-the-human-rights-consequences-of-the-war-in-ukraine/1680a72bd4>
27. The Reykjavik Summit of the Council of Europe – United around values in the face of extraordinary challenges (2023, January 1). PACE. URL: <https://pace.coe.int/en/files/31592/html>
28. Conflict-related sexual violence (2023, January 24). PACE. URL: <https://pace.coe.int/en/files/31572/html>
29. Legal and human rights aspects of the Russian Federation's aggression against Ukraine. (2023, January 26). PACE. URL: <https://pace.coe.int/en/files/31620/html>
30. Deportations and forcible transfers of Ukrainian children and other civilians to Russian Federation or to Ukrainian territories temporarily occupied: create conditions for their safe return, stop these crimes and punish the perpetrators (2023, April 27). PACE. URL: <https://pace.coe.int/pdf/161ef22c8175197109006f2900c7a6e9b71e4ec298710d83c8bb5a0080d5cbe1/res.%202495.pdf>

INITIATIVES OF THE COUNCIL OF EUROPE AS A PAN-EUROPEAN POLITICAL RESOURCE FOR COUNTERING RUSSIAN AGGRESSION

Olena Yehorova, Andrii Bychkovskyi

Dnipro University of Technology,

Department of History and Political Theory

D. Yavornytskyi ave., 19, 49005, Dnipro, Ukraine

Russia's full-scale invasion of Ukraine affects all states united in the European area. Therefore, among numerous displays of intergovernmental associations' support of Ukraine, a special place belongs to the Council of Europe as a pan-European organization. Thus, the purpose of the article is to consider the initiatives of the Council of Europe as a pan-European political resource for countering Russian aggression in the Russian-Ukrainian war.

It has been shown that the Council of Europe came out with the largest number of statements in support of Ukraine in the period 24.02.2022 – 1.05.2023, embodied in the decisions of committees, conferences, PACE meetings, political declarations, experts' conclusions, memoranda and action plans. Among the initiatives of the Council of Europe, thematic blocks were identified: statements condemning Russian aggression, statements of the Council of Europe's bodies on the appropriate direction of aid, documents on the exclusion of the Russian Federation from the Council of Europe, conclusions on the situation in the war with coverage of the crimes of the occupiers, declarations on human rights violations, with an emphasis on violation of children's rights, the decision on the introduction of international justice, the resolution regarding the closure of the sky over Ukraine, security at the Zaporizhzhia nuclear power plant, aid to refugees. It has been found that the initiatives of the Council of Europe correlate with international law, the UN Charter, the Geneva Conventions and appeal to the competence of the International Criminal Court, the International Committee of the Red Cross customary international humanitarian law, and the OSCE Mission of Experts. It has been proven that the initiatives of the Council of Europe are a timely and systematic response to the manifestations of war. The Council of Europe advocates the idea of united crimes of Russia in the post-Soviet space and, together with international organizations, promotes the international justice against war criminals. The initiatives of the Council of Europe are an important pan-European political resource for supporting Ukraine in the Russian-Ukrainian war.

Key words: Council of Europe, PACE, deportation of Ukrainian children, international justice, military tribunal, violation of sovereignty, Russian aggression, Russian-Ukrainian war.